

---

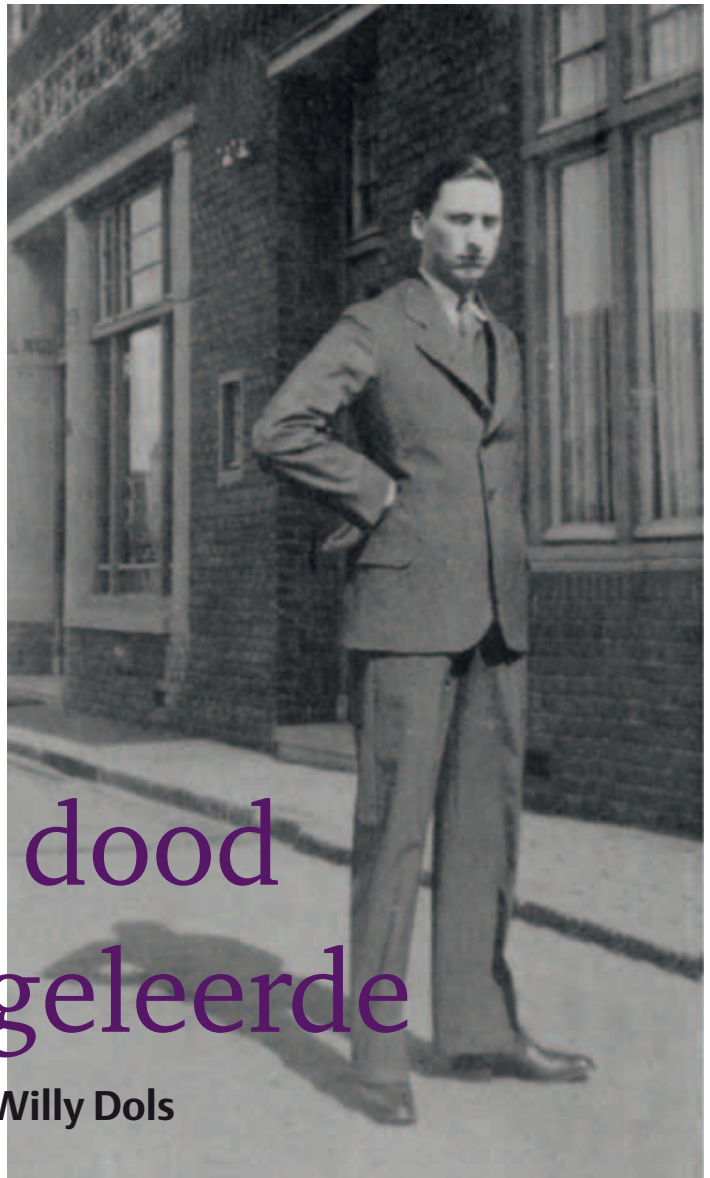
Hij werd door zijn vakgenoten als de meest veelbelovende jonge taalkundige beschouwd. Toch zou de Sittardenaar Willy Dols nooit hoogleraar worden. Vlak voor hij zijn proefschrift kon voltooien, overleed hij in 1944 in een Duits vernietigingskamp. Zijn stadsgenoot Lei Limpens schreef een biografie over deze vurige geleerde, die dit jaar 100 zou zijn geworden.

---

Marc van Oostendorp

# De tragische dood van een taalgeleerde

Lei Limpens schrijft biografie over Willy Dols



Taalkundige Willy Dols (1911-1944) voor zijn ouderlijk huis in Sittard.

**W**einig leden van *Onze Taal* hebben een treuriger lot gekend dan Willy Dols (1911-1944). Hij had al heel jong professor moeten worden, in Estland, in Praag, of anders in Nijmegen. Zelfs voor hij zijn proefschrift geschreven had, waren allerlei vooraanstaande geleerden bezig om ondanks de crisis een baan voor hem te creëren. Het kwam er nooit van: in de nadagen van de oorlog kwam Dols door een noodlottig toeval in een vernietigingskamp om het leven.

Een paar jaar nadien las het toen tienjarige jongetje Lei Limpens (1938) een artikel over Dols in het jaarboek van het Bisschoppelijk College in Sittard. Limpens' oudere broer zat op die school en leende het boek aan zijn broertje uit. De tekst die Limpens in dat jaarboek had gelezen, was een in memoriam van de hand van Jan van den Bergh. Die was als leraar klassieke talen op dat Sittardse college niet alleen een oud-collega van Willy Dols, die daar ooit Nederlands had gegeven, beide

mannen waren ook goede vrienden van elkaar. Toen Lei Limpens zelf op die school zat, hoorde hij Van den Bergh ook af en toe over Dols vertellen.

De classicus had bovendien het proefschrift van Dols klaargemaakt voor uitgave. In 1953 zou het postuum verschijnen.

## ■ TOON HERMANS

Limpens dacht lange tijd niet meer aan de geschiedenis van Dols. Hij studeerde zelf ook Nederlands en werd uiteindelijk leraar in Maastricht, Sittard, Venlo en Geleen. Na zijn pensioen begon hij te schrijven, vooral over de geschiedenis en de taal van Zuid-Limburg. En toen kwam hij Willy Dols weer tegen. “Op een dag zei de archivaris van Sittard-Geleen: ‘Ik heb hier nog wat dozen van Dols staan. Kun je daar niet eens naar kijken?’”

Sindsdien heeft Dols hem twee jaar lang beziggehouden. In maart verschijnt, honderd jaar na Dols' geboorte, de levensbeschrijving van de bijna vergeten Sittardenaar, die volgens Limpens even-

veel aandacht verdient als zijn beroemdste stadgenoot van de vorige eeuw: “Zoals Toon Hermans in alle theaters van Nederland publiekelijk zijn geboortestad bezongen heeft, zo heeft Willy Dols in de beslotenheid van zijn studeerkamer een monument geschreven voor de taal die zijn moeder hem leerde.” Dat monument was Dols' proefschrift, *Sittardse difftongering*.

## ■ GESCHREVEN IN DE NACHT

Het leven van Dols is, ondanks zijn korte duur, minstens even kleurrijk als dat van Hermans. Zijn vader heeft een café, maar Willy vat een hartstochtelijke liefde op voor leren en voor wetenschap. Zo vertrouwt hij zijn scriptiebegeleider Jac. van Ginneken toe: “Ik heb de wetenschap lief (...) en ook ben ik er al lang van overtuigd dat zij alleen op den duur me volledig gelukkig maken kan.”

Zo veel hartstocht voor de wetenschap is ook in die tijd geen gemeengoed onder studenten. Van Ginneken is dan ook bijzonder opgetogen over zijn

leerling, die bovendien al tijdens zijn studie het ene stuk na het andere publiceert. (Onder een van zijn artikelen, waarin hij een theorie van de Leidse hoogleraar Nicolaas van Wijk onderuit haalt, noteert hij: “geschreven in de nacht 22/23 december 1935”). Onmiddellijk nadat Dols in 1938 cum laude is afgestudeerd, probeert Van Ginneken een baantje voor hem te regelen. Maar vanaf dat moment gaat het mis.

Allereerst zorgt Van Ginneken voor een uitnodiging om te solliciteren op een baan als hoogleraar Germaanse taalkunde in Tartu, Estland. Na enig geharrewar – zijn familie vindt Estland wel erg ver weg – krijgt Dols de baan toch niet, omdat er inmiddels een veel ervarener geleerde is opgedoken.

Ondertussen heeft Nicolaas van Wijk, die kennelijk niet haatdragend is, een nieuwe mogelijkheid voor Dols gevonden in Praag. Om zich op deze baan voor te bereiden begint Dols in Leiden Tsjechisch te leren, maar omdat in heel Europa de oorlog uitbreekt, mag hij van de Nederlandse regering uiteindelijk niet afreizen. Van Ginneken besluit dan dat zijn talentvolle student hemzelf maar moest opvolgen, als professor in Nijmegen. Daarvoor moet Dols dan wel eerst promoveren.

#### ■ **NATIONAAL-SOCIALISTISCH**

Tijdens de oorlog werkt Willy Dols als leraar Nederlands in Limburg, en ondertussen schrijft hij onder begeleiding van Van Ginneken aan zijn proefschrift. In het dialect van Sittard zijn sommige klinkers geworden tot tweeklanken die men elders in Limburg als enkelvoudige klinker uitspreekt. Een dief heet in de meeste plaatsen in Limburg bijvoorbeeld een ‘deef’, maar in Sittard een ‘deif’. In Sittard is een bloem een ‘bloum’ en geen ‘bloom’, zoals in het leeuwendeel van Limburg, en een stoel is een ‘stuil’ en geen ‘sjeul’, waarin de klinker weliswaar met twee letters weergegeven wordt, maar een enkelvoudige klinker is, die in andere talen vaak geschreven wordt als ö.

Niet alle klinkers hebben echter die verandering naar een tweeklank ondergaan. Op grond van een grote belezenheid en met een enorme precisie beschrijft Dols hoe deze ontwikkeling verlopen is en hoe je die wetenschappelijk kunt verklaren. Hij laat zien dat de overgang iets te maken moet hebben gehad met de toonhoogte waarop woorden uitgesproken werden. In de Limburgse dialecten kan de toon waarop je een woord uitspreekt, de betekenis van dat woord veranderen: *bie* met een

langgerekte hoge toon betekent ‘in de buurt van’, terwijl het met een dalende toon ‘vliesvleugelig insect’ betekent. De Sittardse tweeklanken zijn ontstaan om die toonverschillen nog duidelijker uit te drukken. Dols ziet als een van de eersten een dialect niet langer als een verzameling willekeurige taalfouten, maar als een ingenieus systeem dat serieuze studie verdient.

De gegevens uit zijn eigen tijd verzamelt hij in de oorlogsjaren tijdens lange fietstochten in de omgeving van Sittard samen met zijn vriend Jan van den Bergh. Gegevens over de geschiedenis van het Sittardse dialect vindt hij in het stadsarchief, vooral in historische rekeningen die kooplui en ambachtslieden aan de gemeente hebben gestuurd. Omdat deze mensen weinig scholing hadden, schreven ze zoals ze spraken.

Willy Dols laat als lid van *Onze Taal* enkele malen van zich horen. Zo vraagt hij zich in juni 1938 af waarom *Haarlemmer* met twee *m*'s geschreven wordt, terwijl de laatste klemtoon van de stadsnaam toch onbeklemtoond is. En in juni 1941 signaleert hij een opvallende zin in het *Onze Taal*-nummer ervoor, waarin sprake was van “onze vroegere burgemeesters”, in plaats van het tot dan toe correct geachte ‘voormalige burgemeesters’. Dols merkt op dat *vroe-ger* alleen als bijwoord in de woordenboeken staat, terwijl het kennelijk ook als bijvoeglijk naamwoord gebruikt wordt (inmiddels staat het ook op die manier in de woordenboeken).

Misschien komt het door zijn grote belangstelling voor de eigen taal en cultuur, maar Dols komt een paar keer in troebel water terecht. Zo schrijft hij in 1944 een bespreking van een gedicht

## Dols ziet als een van de eersten een dialect niet langer als een verzameling taalfouten.

van de Limburger Arnold Sauwen in het nationaal-socialistisch georiënteerde tijdschrift *Frankenland*. Omdat Dols dit soort besprekingen meestal onder een andere naam publiceert, is lastig na te gaan of ze ooit écht fout zijn geweest. Waarschijnlijk niet, maar hij begeeft zich zeker in een grijs gebied.

#### ■ **PIM PANDOR**

Wanneer hij in de zomer van 1944 zijn proefschrift bijna voltooid heeft, slaat het noodlot toe. De schoolleiding van het Bisschoppelijk College in Sittard verlengt de zomervakantie met twee

weken omdat de geallieerde troepen oprukken naar Nederland. Dols besluit die extra vakantie bij zijn zus in Arnhem door te brengen om in Nijmegen de laatste hand te leggen aan zijn proefschrift. Tijdens de geallieerde operatie Market Garden wordt Arnhem geëvacueerd.

Zwervend over de Veluwe komt Dols in aanraking met Carel Beke (1913-2007), de jeugdboekenschrijver die bekend zou worden met zijn serie *Pim Pandoer*. Dols ontfermt zich over Beke, die ernstig ziek is, en diens gezin. Samen proberen ze op de fiets uit het onrustige Veluwegebied weg te komen. Doordat Beke hoogoplopende koorts heeft, stranden ze in Putten. Vandaar dat Dols daar is op de dag dat de Duitsers alle mannen komen ophalen als represaille voor een verzetsactie. Beke mag blijven omdat hij zo ziek is, en zal zich zijn hele leven schuldig voelen. Lei Limpens heeft in de archieven van de Koninklijke Bibliotheek een onuitgegeven manuscript gevonden van een boek dat Beke over Dols heeft geschreven: *Vriend voor acht dagen*.

#### ■ **KINDERWAGEN**

Dols is zich tot het laatst om de taal en de taalwetenschap blijven bekommeren. Als de familie Beke op weg naar Hoenderloo mag meerijsen op een kar, schrijft Dols op een vodge papier dat hij een Zeeuw ‘wag’ hoort zeggen in plaats van ‘weg’ en ‘slacht’ in plaats van ‘slecht’.

Als Dols door de Duitsers uit het Puttense huis wordt gehaald waar hij zich verborgen heeft, mag hij nog even terug. Hij geeft dan aan mevrouw Beke een aktetas en zegt: “Wilt u dit voor mij bewaren? Mijn levenswerk zit hierin.” De vrouw legt de koffer in de kinderwa-

gen: “Waar de baby is, daar is uw tas veilig.” De rest van de oorlog zal de familie in de kinderwagen het manuscript van *Sittardse diftongering* overal mee naartoe nemen. Na de oorlog dragen ze het over aan Dols’ familie. Op voorpraak van Van Ginneken – die zelf overigens in het najaar van 1945 overlijdt – zal de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen het werk uiteindelijk in 1953 uitgeven.

Op 5 november sterft Dols in Engelsburg, aan de gevolgen van dysenterie. ■

Bestelinformatie: [www.onzetaal.nl/dols.php](http://www.onzetaal.nl/dols.php)